

N.F.S. Grundtvig "Om det Philosophiske Aarhundrede"

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.7, november 2015

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1816 (SJ: 297)

Andre udgaver

US *Udvalgte Skrifter* 3

VU *Værker i Udvalg* 2

Teksten er etableret af Steen Tullberg

Punktkommentarer, indledning og tekstredigering er skrevet af Steen Tullberg, redigeret af Klaus Nielsen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning cand.phil. Knud Bjarne Gjesing

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[A:107] |US:326 |VU:170

Om det Philosophiske Aarhundrede.

Vi leve i et philosophisk Aarhundrede, denne Tale have vi vel alle hørt i vor Barndom, og hvis vi nogensinde blev Mænd, fundet os fristede til at ansee for noget man vel kan bilde Børn ind, men aldrig **[VU:171]**faae fornuftige Folk til at troe. Betragte vi det attende Aarhundrede, som anabaptistisk døbde sig selv i Verdens Gadekær med Navn af det philosophiske, vende og dreie vi det paa alle Kanter, da finde vi vel Philosophien skrevet overalt og forskrevet fra det ene Land til det andet, men selv er den heel usynlig, saa vi vel maae troe at Philosophie paa det attende Aarhundredes Kragemaal betød Jerusalems Skomager og hans Reise til Maanen, som alle har hørt tale om men Ingen seet. Det er tit nok sagt at Niels Klim er heel satirisk, men **[A:108]**at hans hele Reisebeskrivelse er en klar Spaadom om det attende Aarhundredes Philosophie den theoretiske saavelsom den practiske, det veed jeg ingensteds at have seet, og det fortjende dog virkelig baade en klar Udvikling og Philosophernes

Opmærksomhed, især da Holbergs Lovtale over Philosophien, som man kaldte dens Liigtale, er hvad man kalder en autentisk [|US:327](#)Commentar. Ingen tænke imidlertid at jeg har i Sinde at forklare Spaadomme, nei, i det Pesthuus, hvortil jeg engang for min Prøve paa sligt blev henviist, og hvor jeg har opdaget, jeg, desværre, virkelig befinder mig, maae vel Lysten dertil forgaae, og al saadan Forklaring overlader jeg derfor nu til Tiden, som har en ganske egen fattelig Maade at forklare paa, hvorved man ei alene faaer Syn for Sagn og Troen i Hænderne, men tillige en banket Trøie og saa lange Næser, at naae de ikke til Skyerne, som de stiledede efter, saa naae de dog til Jorden, og det maae man alt kalde store Ting. Derimod agter jeg her kortelig at minde om hvad Philosophie vel kan være, hvad den egentlig har med os, og vi med den at giøre, og dertil føie en ikke ugrundet Betænkning om, hvorvidt enten det attende eller nittende Aarhundrede kan tilegne sig Navn af det philosophiske. Vel kunde det synes som det var en Uleilighed jeg [|A:109](#)godt kunde spare, aldenstund vi har saamange vakkre Philosopher i Ophei, der ganske artig forstaae at fortælle os hvorledes Alting taber sig i Alhed og Intethed, som Poesien i Oehlenschläger og Ideerne i Athene, men deels er det Tingene at tabe kan man sagte, dertil behøves ingen Philosophie, men *at vinde* det er Hovedsagen, og deels er deres hjemmegjorte Tøi af et eget Slags, lidt aandeligt Papir af fremmede Klude og fuldt af Klatter som tilligemed det stykke Vandmærke er det eneste Danske deri, eller med andre Ord: Tankerne ere ikke alene tagne paa Borg og Puf men paa Træf og Slump, og Sproget er saa galt Tydsk at man tit har ondt ved at see, [|VU:172](#)hvor gale Tankerne ere, saa man ikke engang kan have Nytte deraf som af en ordenlig Løgn cuius contrarium verum est. Derfor meener jeg, det er ikke af Veien at tale et Par Ord med om hvad man kalder Philosophie, for i det mindste at minde danske Læsere om, at det hverken er de dybe Tanker eller det fattige Sprog der hindrer de selvgjorte Philosopher fra at tale jævnt og fattelig, og henføre Alt til Ting og Udtryk der ere ethvert alvorligt Menneske bekiendte, men at Vilderede i Tankegangen, Vankundighed i Modersmaalet og Lyst til Vindmagerie ere de eneste [|A:110](#)Aarsager til den Uklarhed og Utydelighed der virkelig findes, saavel som til den Indbildning mange staae i, at Svulsten er Høihed og Virvarret Dybde.

Philosophie er som man veed Udtryk for den menneskelige Stræben efter Viisdom ∴ fuldkommen Erkiendelse, umiddelbar [|US:328](#)Anskuelse, og med det høieste christelige Udtryk: Beskuelsen Ansigt til Ansigt. Det danske Ord vi da bedst kunne vælge til at betegne denne Stræben i sin Livlighed er uidentivl *Vidskab*, et Ord som man paa en heel Deel Steder i vor danske Bibel kan finde brugt i den Mening¹ og som kan udholde den strængeste Prøve med vide og Vid og Vittighed bag sig, Vished ved Siden, Videnskab, Videnskabelighed og Viisdom for sig, og med den passelige Endelse:

Skab, som er nær beslægtet med det islandske skap ∴ Sindsbeskaffenhed, og bemærker i Modersmaalet ret giennemgribende *Egenskaberne* saavel i deres indvortes Tilværelse som i deres levende Yttring². Ja vi behøve ikke engang at blive |A:111staaende ved Talebrugen men kan stige op til Udtrykkenes høieste Prøvesteen, den virkelige Sandhed, hvor Ordet end bestaaer, thi som skabt maae vi jo betragte hver *menneskelig* Egenskab, og Vidskaben gaaer ud paa at skabe en Verden af Visheder i Fornuften og et Billede af den i Sproget. Man kunde sige at *Videnskab* var omtrent et ligesaa passende Udtryk, men herimod er det nok at indvende at man aldrig udvikler godt ved at udvikle, men forklarer slet ved at forvirre, og kunde vi da end slet ikke indsee hvorledes Videnskab er kommet til at betyde en afsondret Kreds af Visheder, maatte vi dog |VU:173vogte os for at give det en anden Betydning, førend det var blevet almindelig klar Indsigt at det burde ombyttes eller forflyttes. Imidlertid kan man med Føie sige at *Viden* betyder noget Heelt, Sluttet, og lader sig altsaa kun med nogen Ret anvende paa en Sum af Kundskaber som ved Indskrænkningen til en beskrevet Kreds faaer en tilsyneladende Heelhed, da derimod Vidskaben som en her uendelig Stræben, og Nærmelse til et i Støvet uopnaeligt Maal, blev tom Pral, naar |A:112den kaldte sig Videnskab. Derimod kan og maae *Videnskabelighed* bruges fornemmelig om hvad der staaer i nøie Forbindelse med Vidskab, thi baade tillader den sædvanlige Brug af dette Udtryk, der mest kun har været et Bagord, os dette, og da Vidskabens *Maal* upaatvivlelig er fuldkommen Videnskab, tillader Sandhed det med, saa det er unødvendigt at skabe nye Ord som vidskabelig og Vidskabelighed, |US:329der vel ei kunde kaldes udanske, da de have Ligheden i *selskabelig* og *venskabelig* for sig, men synes dog at støde Øret og vilde i det mindste endnu mere forvilde end veilede danske Læsere.

Efter denne Fortale, som man kanskee nok vil kalde overflødig og tør, men neppe sværmerisk og ugrundet, kommer Spørgsmaalet om Vidskabens *Hensigt* og *Vilkaar*, og her er det da aabenbart at den Vide-Lyst og Lære som det er værd at kalde Vidskab, som er *sand* Vidskab, maae gaae ud paa *Tilværelsens Forklaring*, ligesom det fremdeles er indlysende, at Tilværelsen først da er forklaret, naar man har klart Begreb om dens *Grund* og *Ophav*, *Vilkaar* og *Betydning*, *Hensigt* og *Maal*. Et andet Spørgsmaal er om Tilværelsens *Grund* og *Maal* kan *umiddelbar* være Gienstanden for menneskelig Vid|A:113skab, eller med andre Ord, hvorvidt vi af den blotte Fornuft kan forklare Tilværelsen, hvorvidt vi med den kan *omfatte* Altings Grund og Øiemeed, hvad vi med eet Ord kalde *Gud*. Dette forudsattes aabenbar af den hele Philosophie der paastod, at man intet skulde antage for Sandhed i aandelige Ting, uden hvad man med sin Fornuft kunde *begribe*, thi ligesom vi legemlig kun kan begribe hvad vi kan omfatte og ompænde, saaledes kan vi

ogsaa umulig med Fornuften begribe hvad der overgaaer dens *Fatte-Evne*, thi den kan dog ligesaa umulig som den legemlige Haand *fatte* noget *større end sig selv*. Om vi altsaa kan begribe det *Høieste*, det *Første* og det *Sidste*, beroer aabenbar paa *om vi selv er det Høieste, det Første og det Sidste*, thi *over* os selv kan vel Indbildningskraft og Følelse men *Fornuften aldrig* komme, fordi |VU:174 den da maatte holde op at være sig selv, holde op at være klar, uimodsigelig Bevidsthed, holde op at fatte og begribe, være Fornuft og Ufornuft tillige, ophæve sig selv og dog virke med alle sine Egenskaber; hvad der er uimodsigelig umueligt. Det Spørgsmaal hvorpaa Tidens Philosopher altsaa skulde tygget Drøv før de vilde give os Videnskab om de guddommelige Ting, skulde været om en |A:114 saadan er mulig, eller med andre Ord om *guddommelig* og *menneskelig* er eet og det samme, om Mennesket *virkelig* er *sin egen Gud*, om Mennesket er *af sig selv* (uafhængig) eller dog *i sig selv* (fri i strængeste Forstand) thi derpaa alene kommer det an, og det er jo dog Fjas med al vor Videnskab om Gud, dersom det er vist at vi ikke kan begribe Gud, thi *Begreber som vi ikke selv kan begribe*, er dog vel ikke *vore* Begreber, maae jo nødvendig, |US:330 enten de ere falske eller sande være en høiere Aands Begreber som vi ved Troe tilegne os. Det er altsaa uimodsigelig vist at er der ogsaa kun en eneste Forestilling, som vor Fornuft ikke kan begribe, da er den ikke heller det Høieste, thi for det Høieste er intet for høit. Nu er imidlertid Begrebet om at være *af sig selv*, være uafhængig, være sin egen Fader og Livsgrund, være Gud, det er et Begreb hvis *Virkelighed* er uimodsigelig, thi vi maae kalde det hvad vi vil, noget maae vi dog kalde evigt, noget maae der dog være som aldrig har begyndt, og hvad der ikke har begyndt er nødvendig uforanderligt, og maae begribe sig selv som saadant, dersom der ellers er noget Begreb til, og det Begreb maae da enten være i os eller *over* os; men nu veed vi at det staaer kun for os, og vi staae for det og |A:115 maae standse og erklære at det er os ubegribeligt, og det er da uimodsigeligt at enten maae man paastaae at Tilværelsen er *grundig* forklaret *uden at dens Grund er begrebet*, eller og tilstaae at al Videnskab om den evige, uafhængige Værelse er os umulig, fordi den som al Tilværelses nødvendige Grundbegreb er os ubegribelig.

Alt dette lod sig endnu langt strængere og klarere bevise, men deels maae det være klart nok for uindtagne Læsere, og deels er det her ikke Stedet til en udførlig Udvikling, kun i Korthed maatte jeg minde om disse aabenbare Sandheder, for at man ei skal med noget Skin kunne sige det er en sværmerisk Paastand at den Tidsalder som vil begribe hvad den skal troe, og mener at noget er afbeviist naar man beviser at det er et Menneske ubegribeligt, at den er ingenlunde fornuftig eller filosofisk, men netop det Modsatte.

|VU:175 Om nu det attende Aarhundrede havde mindste Adkomst

til at hedde det filosofiske, behøver ikke vidtløftig at undersøges, men om man kan ønske et saadant, om Vidskab overalt har nogen Værd og fornuftig Hensigt, da den ei kan give nogen umiddelbar Erkiendelse af det Evige og Guddommelige, da vi ei kan begribe Gud, det er et andet saare vigtigt Spørgsmaal, vigtigt siger jeg, ikke ubetin|A:116get, men under den Betingelse, at det selv paatrænger sig, som det aabenbar gjør hos hver eftertænkksom Mand i den nærværende Tid.

Dette Spørgsmaal kan ingenlunde afgjøres ved Philosophiens Historie, thi at Fornuften, naar den vil bedømme hvad den ikke forstaaer, tager mærkelig fejl, og forvilder hver som følger den, beviser intet mod Nyttens af dens rette Brug; kan det end, som jeg troer, bevises, at Fornuften hidindtil stedse naar den i |US:331Aandens Rige vilde gaae paa sin egen Haand, foer saare meget vild, saa bevises derved kun, at den ikke vilde oppebie sin Time, men ligesom der af et selvklogt Barn upaatvivlelig kan ved Underviisning og Tugt blive et fornuftigt, saaledes kan en selvklog Fornuft ogsaa blive klog, og naar man er klog, vil man ikke uden hvad man kan og kives ikke med sin Overmand; at Fornuften i Menneske-Slægten ligesom i det enkelte Menneske er Begrebet og Udtrykket for den aandelige Vext og Udvikling, kan ikke nægtes, og man indseer da let, at baade kan den komme til at begribe hvad den før aldrig har begrebet, og den *maa* komme dertil, hvis dens Bane ei *ubetimelig* afskiæres. Spørgsmaalet bliver da om Fornuften i Følge sine Vilkaar kan komme til at begribe noget som er af Vigtighed for det aandelige Menneske og |A:117derpaa er Svaret let, thi Fornuften maa kunne komme til at begribe sig selv og Alt hvad der hører under dette Begreb, altsaa det hele timelige Menneske og alt det Timelige, thi Mennesket er alt det Timeliges Middelpunkt, og det maa da kunne begribes i Mennesket. Fremdeles, da ligesom enhver Fornuft maa være beskikket og forordnet, skabt og skikket til at begribe hvad den kan, saaledes indsee vi og let, at uagtet det Timelige ingenlunde kan forklare det Evige, maatte dog det Timeliges Forklaring have den mest afgjørende Indflydelse paa Menneskets Vished om det Evige og bringe en middelbar, billedlig Erkiendelse tilveie, thi det Timelige kan jo i Sandheden kun være et Billede af det Evige, og naar man klarlig begriber et sandfærdigt Billede, da veed man jo hvad det betegner og betyder, uagtet man ikke begriber det Afbildede selv.

At begribe sig selv i Sandheden det er da det store Maal for den |VU:176menneskelige Fornuft, Høiden af menneskelig Vidskab, og det første Skridt dertil er Fornuftens aandelige *Selv-Bevidsthed* i Sandheden, Vedkiendelse af sig selv i sit sande Forhold til det Evige, til den guddommelige Fornuft og Sandhed.

Ikke vil jeg her udvikle hvad der er aabenbart, at Folkenes Fornuft ligesaa lidt er aandelig selvbe|A:118vidst i deres første Aldre

som det enkelte Menneskes er det sandselig i Barndommen, eller bliver det klart før i Manddommen, ikke heller vil jeg her bevise, hvad der imidlertid er vist, at ingen Fornuft bliver selvbevidst i Sandheden, dersom den ikke alt før var i Sandheden formedelst Troen, men jeg vil kun gjøre opmærksom paa, at saavist som der er noget Aandeligt $\circ$: Oversandselig i Mennesket, saavist er den Fornuft der nægter det Aandeliges Virkelighed aldeles vanvittig, og saavist som Fornuften ei kan begribe **|US:332**en Værelse af sig selv, saavist er den blevet sig selv bevidst i Løgneren, naar den tillægger sig aandelig Uafhængighed, ja det samme er Tilfældet, naar den udgiver sig for selvstændig, for at have Livet i sig selv, thi den kan ikke begribe en selvstændig Fornuft, den i sig selv levende Sandhed, og hvad den ikke kan begribe, det er den ikke heller, thi Fornuften er jo slet ikke uden forsaavidt den begriber, den er et Begreb, og i os et timeligt Begreb der umulig kan begribe noget Evigt og Uforanderligt, og det Selvstændige er Evigt, den i sig selv levende Sandhed er uforanderlig. Naar altsaa den menneskelige Fornuft bliver sig selv vaer i Sandheden, da bliver den sig vaer som et timeligt, afhængigt Begreb, dødt i sig selv, kun levende i *Sandheds-Kiærlighed*. *Jeg er sande***|A:119***lig til, jeg er sandelig i Tiden, jeg er det Timeliges Sandemand*, det er den selvbevidste Fornufts første sanddru Tale, og nu farer den fort og siger, dette Begreb er uimodsigeligt, det kan ingen Fornuft modsige uden at modsige sig selv, og derved bevise dets Sandhed, hvad der altsaa er mig ligesaa klart og vist som min Tilværelse, det er ligeledes uimodsigeligt, det er *timelig Sandhed ligesom jeg*, thi det er *sandelig* i mig. Men, spørger den sig selv, *hvad er evig Sandhed?* og svarer: det kan jeg ikke begribe, thi den indbegriber mig, men det kan jeg begribe, at intet som udelukker mig kan være evig Sandhed, og at Alt hvad der maae være evig sandt for at jeg kan være hvad jeg er, det er evig Sandhed, thi jeg er det timelige Billede af den evige Sandhed.

Naar Fornuften saaledes er kommet paa det Rene med *sig selv*, da først kan den beklæde sin aandelige Domstol, og dømme ei efter **|VU:177**Vild eller Skin men efter Sandhed, efter Sandhedens evige Grundlov, *Modsigelsens Grundsætning*, Alt hvad der i dens Lys forklarer sig, det bedømmer den, og alt andet lader den staae ved sit Værd, lige bange for at bifalde Løgn og nægte Sandhed, som den begriber er i Grunden eet og det samme, thi der kan ingen Løgn være som jo har en modsat **|A:120**Sandhed, da Løgneren intet er uden en Nægtelse af Sandheden, da ethvert *Nei forudsætter* et *Ja* man ei vil bifalde.

Holde vi nu fast ved den klare Sandhed at det er det timelige Menneske vor Fornuft kan og skal begribe, da indsee vi let at al sand Vidskab maae i alle Maader være *historisk*; historisk fordi Fornuften finder intet i sig selv uden Maalestokken for timelig Sandhed, og maae udenfor sig søge Vidskabens Indhold, historisk,

fordi Mennesket udvikler sig i Tiden og kan |US:333 kun begribes i den, historisk, fordi den maae være stykkeviis og kan kun sluttes med Tiden. Heraf følger først at enhver Vidskabs-Lære som ei forklarer Krøniken er falsk, og dernæst at enhver saadan der udgiver sig for at være færdig, ethvert philosophisk System er som Heelt en stor Løgn, hvormegen Sandhed det end i det Enkelte kan have, thi er det Mennesket som skal begribes, udvikler Mennesket sig i Tiden, og er Fornuften Udtrykket for det sig gennem Tiden udviklende menneskelige Begreb, da kan vi jo under Tidens Løb ei have noget sandt Begreb om Menneske eller menneskelig Vidskab uden som om noget der er i Begreb med at udvikle sig, og ei i Sandhed begribe mere end hvad der alt er udviklet, eftersom Begrebet just er det eneste som udvikler sig. Heraf følger endel|A:121 lig, at dersom det ogsaa var muligt at Fornuften kunde udvikle sig i Sandhed uden foreløbig Sandheds-Kundskab, saa var den dog ikke nogensinde under Tidens Løb istand til at *fyldestgiøre* Mennesket, give ham et *fuldstændigt* og klart Begreb om Mennesket i sin hele *Fylde*. Bekymret og uvis maatte da alligevel det alvorlige Menneske vanke i Verden lige til Dagenes Ende, uvis om sine vigtigste, evige Forhold, ja uden et eneste fuldklart aandeligt Begreb, thi intet er fuldklart uden i sin fuldstændige Heelhed. Men er Begrebet en *Udvikling* i Mennesket, da maae den Sandhed som skal udvikles alt forud være udviklet tilstæde, hvad der i Mennesket skal klare sig maae han forud have som dunkelt, hvad han skal komme til at begribe maae han have troet, hvad Fornuften skal *fatte* maae den *forefinde*, ligesaalidt som Haanden kan den frembringe hvad den skal begribe. Det er jo |VU:178 og indlysende, at skal Mennesket nogensinde komme til at fatte og begribe sig i Sandhed, som den evige Sandheds jordiske Billede, da maae han *virkelig være det*, have været det ligefra Begyndelsen, da maae den evige Sandhed have aabenbaret sig i ham og for ham ligefra og i hans Begyndelse, da maae den evige Sandhed selv have indaandet ham Livet, og ladet ham i Aanden høre |A:122 sin Røst, thi den levende Sandhed kan ikke fornægte sig selv, ei *aabenbare* sig i et timeligt Liv og dog *skjule* sig for det, thi det var *Selvmodsigelse*.

Den evige Sandheds Aabenbarelse i Tiden, det er da hvad Fornuften er skabt til igennem Historien at begribe, thi Historien maae vise *hvorledes* Aabenbarelsen er skeet, maae udtrykke den evige Sandheds timelige Billede, og dette Billede, dette *hvorledes* er hvad Fornuften skal begribe.

|US:334 Ikke vil jeg her indlade mig paa hvad heraf følger om en fornuftig Betragtning af de guddommelige Aabenbaringer *hvorom* Historien *melder*, thi her er Talen om den Aabenbaring Historien uvitterlig udgør og beskriver, jeg taler ikke her om enkelte Personer eller Omstændigheder, men om det *Uimodsigelige* i Historien, om dens Gang og Mindesmærker, om Folkeslagene, deres Bedrifter og

Hændelser i det store, deres Efterladenskaber, som ei kan høre andre til, og hvori de maae have afpræget sig som Lemmer af Menneske-Slægten, thi som saadanne ere de varige, uagtet det Liv de føre, som enkelte og adskilte Stater maatte forgaae. Naar vi saaledes betragte Historien, da indsee vi let, at den baade maae nøie adspørge af hver sandhedskiærlig Gransker og at den maae kunne give visse |A:123|og vigtige Svar, da den er en Bedrift hvori Mennesket med Nødvendighed har maattet udtrykke sine sande Vilkaar, og et Ord hvori Sandhed maae have forkyndt sin Dom over Menneskenes Anslag og Adfærd. Kun i Historien finde vi Mennesket saa fuldstændigt som han hidindtil er aabenbaret, kun i Historien aabenbarer Mennesket sin Virkelighed og sande Skikkelse, som der ei lader sig dølgge for Efterslægtens Øine. Vel er det ligefrem at Tænkeren først og fremmerst skal adspørge sig selv, og vorder først derved dygtig til rettelig at adspørge Historien; men ligesaavist er det aandelig Vanvittighed, naar en enkelt Mand eller Tidsalder vil af sig selv forklare Mennesket, der jo ikke kan være fuldstændig aabenbaret uden i *Den* som er det hele Menneskelivs *endelige Udbytte*, det sande, forklarede Menneske selv, eller med christelige Udtryk: *Menneskens Søn forklaret i Guds Søn*. Det er saaledes unægteligt |VU:179|at de gamle Dage aabenbare en aandelig Indbildnings-Kraft og Følelse, som ingen finder enten hos sig selv eller Andre i den nærværende Tid, og dog maae jo disse Ting forklares, før Mennesket kan forstaae og begribe sig selv, før Fornuften kan begribe sig selv som en Udvikling af den menneskelige Aand, før den |A:124|kan begribe og forklare *alt Menneskeligt* i sig, det er da aabenbart hvad en i Sandhed selvbevidst Fornuft maae dømmе om hvad man har kaldt den rene speculative Philosophie, for Daarskab maae den ligefrem erklære sligt, med mindre Philosophen i Sandhed var Indbegrebet af den hele Historie, havde i sig alle de menneskelige Egenskaber, i aldeles ubesmített Samfund og i den høieste Udvikling, thi at gruble *selvstændig* over de menneskelige Vilkaar, det er jo at randsage sig selv, og at kalde sin egen Forkla|US:335|ring almeengyldig er at sætte sig for det fuldstændige og fuldkomne Menneske, at tage sin Erfaring for Menneskets hele Historie, og naar nu et enkelt, ikke ubesmített Menneskens Barn gjør det, ja gjør det endog førend alt det Menneskelige der skal vederfares ham, er skeet, før han har prøvet at døe f. Ex. da er han jo en Daare, hvis Blindhed man maae beklage, men hvis Ledsagelse ned i Graven man aldrig kan fristes til at betjene sig af, med mindre man selv er blind.

Naar nu en Fornuft med opladte Øine, en opvakt Fornuft, hvilket netop er det samme som en i Sandhed selvbevidst, sand aandelig Fornuft, indkalder det attende Aarhundrede for sin Domstol, noget hvortil den er i alle Maader beføiet og forpligtet, da maae jo Dommen vorde at et mindre |A:125|ægte philosophisk, et

mindre sandhedskiærligt Aarhundrede, har der neppe været til, thi dets Fornuft erklærede sig jo overalt for selvstændig, tit for uafhængig, dets Philosopher ligefra Volf til Schelling paatog sig jo af sig selv at forklare Mennesket, Historien blev jo af den saakaldte Philosophie *lemlestet, fordreiet, forvansket*, naar den ei blev aldeles forsømt, foragtet, og erklæret for ugyldig, dens Forklaring blev jo ingenlunde agtet for Philosophiens sidste Øiemeed, men for en Biting og en Børneleeg, Philosophien enten overlod til Trodset i sit Følge, eller kun et Øieblik nedlod sig til fra sin oversandselige Høide, for at more sig, eller i det Høieste for at stoppe Munden paa Pøbelen og de faa ædruere Aander, som paatalte Menneskets Rettighed til at see det *store Menneskeliv* forklaret i hvad der kaldte sig Menneskets og Tilværelsens Forklaring. Lod ikke Volf som om Historien ikke var til, paastod ikke Kant dens Ugyldighed, stræbde ikke Fichte at bevise samme, stræbde ikke Schelling at [|VU:180](#)forvandle den til en blot *Afbildning* af Natur-Menneskets Udvikling og *Forbilledet* paa dets Selvforklaring, og hvad heed den Philosophie som stræbde at oplive Historien til at forklare Mennesket! At nogle en [|A:126](#)kelte, som Herder og Tyge Rothe stræbde med Aand at udspørge Historien, det er sandt, men var det Aarhundredets Philosophie som drev dem dertil eller hindrede dem deri, bleve de hørte, eller bleve deres Bestræbelser anseete som forgiæves Forsøg paa med Historien at understøtte den faldende Kirke? Naar man ellers gav sig til at forklare Historien, lod man den da selv tale, eller lagde man den Ordene i Munden, søgte man *af den at bevise* sine Paastande om Menneskets Vilkaar, eller antog man dem for umiddelbar visse, og søgte kun, saa godt som muligt, at [|US:336](#)rime den med sine Paastande og hjalp sig med at nægte eller tvivle om dens Vidnesbyrd, naar de ei vilde give efter; naar man paatog sig at udvikle *hvorledes* Begivenheder vare oprundne og sammenkiædede, hvorledes Poesie og Kunst havde frembragt sine Underværker, beviiste man da *uimodsigelig* at de angivne Aarsager og *de allene* kunde have de bekiendte Virkninger, gav man et klart Begreb om de menneskelige Evner, beviiste man at de store Værker af den menneskelige Aand der ere nærværende, *virkelig* kunde blive til paa den Maade man beskrev, eller bestod den hele Forklaring i at man beskrev den Maade hvorpaa man selv vilde baaret sig ad, hvis man, *hvad man dog maatte tilstaae man ikke kun* [|A:127](#)*de*, skulde have frembragt og forbundet Begivenhederne, udarbejdet Værkerne! Hver boglærd Mand veed godt hvad hertil maae svares, veed godt at Historien slet ikke er enten begrebet eller forklaret saaledes, at det er unægteligt, at hvad man vilde forklare, maatte, *under de angivne Betingelser*, nødvendig indtræffe, og dog er det klart, at naar et saadant unægteligt Beviis ei er ført, da er intet forklaret, da er det hele kun en Giætning, og behøves en saadan Giætning til at rime noget Unægteligt i Historien med en af

Fornuftens Paastande, da er det klart at Paastanden ei maae giælde for Sandhed, men heller for Løgn, indtil Giætningen beviser sin Sandhed. Nu veed man imidlertid at hint Tilfælde indtraf hvert Øieblik, naar man sammenlignede det attende Aarhundredes Fornuft-Slutninger med Historiens Vidnesbyrd, og at altsaa intet Menneske kan for sin Samvittighed forsvare at antage og følge Slutninger, der ei have betalt Historien deres vitterlige Giæld, men kun ved Udflugter søgt at undgaae den. Det er saaledes unægteligt at det attende Aarhundredes Fornuft har paastaaet at en |VU:181heel Mængde Begivenheder og Skrifter som erklærede den for en Løgner, vare opdigtede eller forfalskede, men at den ingenlunde altid har beviist det, slet ikke beviist det om sine største og |A:128ærværdigste Anklagere, de bibelske Skrifter, det Høieste den prøvede paa var at bevise *Muligheden* af sin Paastands Sandhed, og drev det selv deri ikke videre end til at bevise hvad Paastanden selv beviiste, at den ingen Samvittighed vilde gjort sig over en saadan Opdigtelse eller Forfalskning, naar den havde fundet samme hensigtmæssig og kunnet afstedkomme den. At *forklare Muligheden* af slige Opdigtelser dertil bragde den det aldrig, og Beviset for Virkeligheden, klar Udvikling af en unægtelig Strid mellem dem og en uimodsigelig Sandhed, blev den aldeles |US:337skyldig tilligemed Beviset for sine Paastandes uimodsigelige Sandhed, og til denne Giæld er betalt, ligger den som en Skielm i sin Grav, thi den har ikke indfriet sin Haandskrift, men skrevet sig selv en falsk Qvittering, efterskrevet Historiens Haand og eftergjort dens Indseigl, og det saa klodset at enhver Historiens Kynding ei alene kan og maae bevidne Falsmaalet, men kan bevise det ved at fremlægge Fornuftens ufor nægtelige Haandskrift med Historiens egenhændige Paategning, der klarlig udviser, at Historien maatte være vanvittig, hvis den havde erklæret en Giæld for betalt der skal betales med og i ufødte Slægter.

Dette er da min ikke ugrundede Betænkning om det attende Aarhundredes Philosophie, og kan |A:129den, som jeg mener, bevises at være uimodsigelig Sandhed, saa indseer man let at det nittende ei kan erhverve sig Adkomst til Navn af det philosophiske enten ved at følge eller fordømme det attende, men kun ved at gjøre hvad det undlod, erkiende Historien for hvad den uimodsigelig maae være: Sandhedens *virkelige* Aabenbarelse, Menneskets *virkelige* Udvikling, Roden til, Indbegrebet af og Prøvestenen for al menneskelig Videnskabelighed, og dyrke den som saadan med aabent Øie og utrættelig Flid; uden at lade sig indbilde der enten i Natur-Betragtningen, umiddelbar Anskuelse eller Sligt kan findes nogen Gienvei til *Historiens Maal*, der jo umulig kan naaes før Dagenes Ende, og umulig være andet end det Timeliges Forklaring. Saa øiensynligt dette imidlertid er, saa klart end Fornuften kan indsee Daarskabet i at ville anskue sit fuldstændige Begreb i sig selv

eller i noget, saalænge Øiet som først den hele Historie kan danne og klare, endnu kun er i Færd og Begreb med at uddannes og oplades, maae man alligevel bekiende at Tidens Tegn synes intet mindre end at forjætte og bebude en saadan afgjørende historisk |VU:182Retning, ja man kan frilig paastaae og uimodsigelig bevise at den er umulig uden en saa giennemgribende Omvendelse og Gienfødelse i Aandens Rige, som Fornuften maa |A:130kalde *urimelig*, fordi den, menneskelig talt, er aldeles umulig. Dette kan giøres indlysende ved at fremstille hvad der behøves til rettelig at adspørge Historien og forstaae dens Svar, noget jeg vil prøve paa i en egen Afhandling om historisk Vidskab eller Krønikens Vidnesbyrd. Vel maatte saadant synes unyttigt, naar det er urimeligt at man vil vorde dygtig til Arbeidet, men det er ikke desmindre vist, at Arbeidet skal giøres, at Historien skal naae sit Maal, at alt det Timelige skal forklares i Sandhed, og det er |US:338da kun Spørgsmaalet *hvor* og i *hvem* det skal skee, *hvilket* Folk under Himlen der vil lade sig opvække til i aandelig Kamp at indtage Riget ∴ Historien, for *hvilket* Folk den deilige Arv er beredt og Snorerne faldne paa de liflige Steder. At hver Mand som veed hvad det er, inderlig ønsker sit Folk at føle Lysten og annamme Kraften og indhøste Velsignelsen, er naturligt, og hvad jeg haaber om det Folk af hvis Rod mit Øie udsprang, det har jeg mangen Gang sagt, og ihvor jeg end vender mig, *bevæger* jeg mig i det, og uden det maatte jeg angre hvert Ord jeg talede her.

1

4 Moseb. 24 16. Ps. 19. 3. Esa. 44. 25. 47. 10. Sir. 1. 4. 11. 18. 19. 22. 33. 11. 38. 6. 42. 27. Bar. 3. 20. 37.

2

Saasom Troskab, Venskab, Daarskab, Vildskab, en nøiere Udvikling heraf hører til Modersmaalets Vidskab under Betragtningen af de substantiviske Endelser, blandt hvilke *Skab*, *Maal* og *Dom* især fortjene besynderlig Opmærksomhed.